

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
The Effect of Discipline-based Art Education Package on Aesthetic Perception Growth of 7-9 Year Old Children
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

تأثیر بسته آموزش هنر دیسپلین محور بر افزایش درک زیبایی شناسی کودکان ۷ تا ۹ سال

فائزه داوری^۱، پریسا دارویی^{۲*}

۱. کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده پژوهش‌های عالی هنر و کارآفرینی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.
۲. استادیار گروه ارتباط تصویری، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۶/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۱۵

چکیده

بیان مسئله: وجود برنامه‌های آموزشی هنر در راستای اهدافی مشخص و با رویکردی متناسب با آن می‌تواند تأثیرگذاری مطلوبی بر کودکان داشته باشد. از سویی، با توسعه حس زیبایی شناسی در کودکان که به صورت بالقوه در نهاد آن‌ها نهفته است می‌توان در دریافت پیوسته زیبایی‌ها و شگفتی‌های جهان اطراف به آن‌ها کمک کرد و هنر ابزار مناسبی برای افزایش و توسعه این درک است. از سویی دیگر، رویکرد آموزشی دیسپلین محور با تمرکز بر روی آثار هنری می‌تواند در طراحی برنامه‌های آموزشی با این هدف مؤثر باشد؛ از این رو، سؤال پژوهش این است که بسته آموزشی طراحی شده با رویکرد دیسپلین محور بر درک زیبایی شناسی کودکان چه تأثیری دارد؟

هدف پژوهش: هدف این پژوهش، سنجش تأثیر یک بسته آموزشی تدوین شده بر مبنای رویکرد دیسپلین محور بر درک زیبایی شناسی کودکان ۷ تا ۹ سال شهر اصفهان است.

روش پژوهش: به لحاظ هدف، کاربردی و در روش به صورت ترکیبی است. در ابتدا با روش کیفی از نوع اکتشافی با رویکرد دیسپلین محور به طراحی برنامه آموزشی پرداخته شد و سپس جهت سنجش تأثیر این برنامه به روش کمی از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با استفاده از آزمون زیبایی شناسی پیرسون که بر اساس تحول زیبایی شناسی پارسونز طراحی شده، بر روی ۱۰ کودک در سنین ۷ تا ۹ سال انجام گرفت. کودکان به صورت تصادفی انتخاب و در پژوهش شرکت داده شدند. برنامه مداخله به مدت ۱۲ جلسه آموزشی، که هر جلسه ۹۰ دقیقه طول می‌کشید، انجام گرفت. داده‌های به دست آمده با روش آماری میانگین t زوجی بررسی شد. نتیجه‌گیری: یافته‌های آماری نشان داد که بین عملکرد کودکان در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفاوت معنی دار وجود دارد ($p < 0.01/0$) و می‌توان نتیجه گرفت که برنامه آموزشی حاضر بر افزایش زیبایی شناسی کودکان تأثیر داشته است.

واژگان کلیدی: آموزش هنر دیسپلین محور، زیبایی شناسی پارسونز، آزمون زیبایی شناسی پیرسون، کودکان ۷-۹ سال.

مقدمه

اما توجه آنان به زیبایی شناسی، اهمیت و پیچیدگی آن را نشان می‌دهد. کودکان حس زیبایی شناسی را با انجام دادن و عمل کردن حاصل می‌کنند. به سخنی دیگر با احساس کردن، درک کردن و پاسخ گفتن به اشیاء و غیره انجام می‌دهند. همه کودکان نمی‌توانند هنرمندان

زیبایی شناسی از جمله مسائلی است که دانشمندان حوزه‌های گوناگون علمی از جمله فلاسفه، هنرمندان و روان‌شناسان به آن توجه کرده‌اند. اگرچه هریک از این حوزه‌ها از دیدگاه خاصی به زیبایی شناسی می‌نگرند،

و مشاوره «راضیه جمشیدی» در دانشکده پژوهش‌های هنر و کارآفرینی دانشگاه هنر اصفهان در سال ۱۳۹۸ به انجام رسیده است.
*نویسنده مسئول: p.darouei@au.ac.ir ۰۹۱۳۳۱۸۷۲۴۴

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر «فائزه داوری» تحت عنوان «طراحی برنامه آموزشی هنر جهت افزایش درک هنری و زیبایی شناسی کودکان ۷ تا ۹ سال» است که به راهنمایی دکتر «پریسا دارویی»

هنر حرفه‌ای، زیبایی‌شناسان، تاریخ‌شناسان هنر و هنرمندان ساخته و به نمایش درآمده است، آموزش ببینند، تحول اساسی در زمینه آموزش (عملی و نظری) هنر رخ داد. مطالعه و تمرکز به جای کودک بر روی هنر جابه‌جا شد و با این ایده که برای آموزش هنر، کفایت بر محصول هنری به تنهایی کافی نیست، رویکرد دیسیپلین‌محور (DBAE)^۲ را به‌عنوان رویکردی برای آموزش هنر با چهار مولفه زیبایی‌شناسی هنر، نقد هنر، تاریخ هنر و نیز محصول هنری تدوین کردند (اسپیروز و گودالیوس، ۱۳۹۲). از این لحاظ، در پژوهش حاضر، با هدف سنجش تأثیر برنامه آموزشی هنری در افزایش درک زیبایی‌شناسی کودکان، این رویکرد اتخاذ شد و در قالب ۱۲ جلسه برنامه‌هایی تدوین شد. از آنجایی که کودک از حدود ۷ سالگی، توانایی ادراکی برای بررسی روشمند و کشف آنچه می‌بیند به‌طور قابل توجهی افزایش می‌یابد (Milbrath, 1998) در این پژوهش برای این سنجش، گروه سنی ۷ تا ۹ سال در نظر گرفته شد.

پیشینه پژوهش

درک زیباشناسانه در افراد و سنین مختلف متفاوت است (Leder, Belke, Oeberst & Augustin, 2004). نیوتن (۱۹۶۷) این تفاوت را به‌دلیل میزان رشد زیبایی‌شناسی افراد و حساسیت آنان به زیبایی می‌داند و معتقد است که این حساسیت، با تمرین و تجربه حاصل می‌شود. گاردنر (Gardner, 1990) ارتباط بین هوش و درک زیبایی‌شناسی را مطرح می‌کند و بر این باور است که هوش بر خلق یا درک آثار هنری مؤثر است و با گذر زمان این ادراک و حس زیبایی‌شناسی در کودکان رشد و تحول می‌یابد. آبیگال هاوزن^۳ به‌عنوان یکی از معروف‌ترین روان‌شناسان در زمینه زیبایی‌شناسی، با انجام مصاحبه موسوم به مصاحبه رشد زیباشناسی، با استفاده از سخنان آزمودنی‌ها در خصوص مشاهده تصویر یک اثر هنری و کدگذاری و تحلیل آن‌ها به ۵ الگوی فکری گوناگون با عنوان مراحل رشد زیبایی‌شناسی دست یافت: (۱) بینندگان شرح‌دهنده^۴ که به‌هنگام دیدن اثر داستان‌سرایی می‌کردند (۲) بینندگان سازنده^۵ که برای خود چارچوبی برای دیدن آثار هنری فراهم می‌کنند (۳) بینندگان طبقه‌بندی‌کننده^۶ که به دنبال ویژگی تحلیلی و انتقادی اثر هستند (۴) بینندگان تفسیرگر^۷ که به دنبال معنی موجود در اثر هستند (۵) بینندگان بازآفرین^۸ کسانی هستند که در زمینه دیدن و اندیشیدن درباره آثار هنری سابقه طولانی دارند (Housen, 2001). رید (Read, 1984) نیز در خصوص درک زیبایی‌شناسی، ۳ مرحله ادراک صرف کیفیت‌های مادی، ادراک و سازمان‌بندی آن‌ها در قالب شکل و نقش لذت‌بخش و هماهنگی این سازمان‌بندی با حالت عاطفی

مشهوری شوند، اما اکثر آن‌ها می‌توانند، حس زیبایی‌شناسی هنری را در خود رشد دهند و هنر را بشناسند و از آن لذت ببرند. توسعه حس زیبایی‌شناسی در کودکان این است که به آن‌ها کمک شود تا بتوانند پیوسته زیبایی‌ها و شگفتی‌های جهان اطراف خود را دریابند که این البته به ظرفیت بالقوه کودکان بستگی دارد. احساس زیبایی‌شناسی در ظرفیت بالقوه هر فرد انسانی نهفته است. وظیفه مربی کمک به کودک است تا این احساس را در او بالفعل کند (داعی، ۱۳۷۰، ۸۹). هنگامی که توانایی ادراکی کودکان رشد می‌کند، مستقیماً بر توانایی هنری آن‌ها تأثیر می‌گذارد (Milbrath, 1998). گاردنر (Gardner, 1990) درک زیبایی‌شناسی را به‌عنوان یک عنصر کلیدی در رشد هنری کودک می‌داند و معتقد است که در طول این فرایند، رشد زیبایی‌شناختی کودکان به‌طور قابل توجهی به سه حوزه مربوط می‌شود که آن‌ها را به‌عنوان مهارت‌های پیش‌نیاز برای موفقیت در هنر شناسایی می‌کند. او خاطرنشان می‌کند که حافظه بصری، ادراک، و عملیات ذاتی در شناخت فضایی، ویژگی‌های وابسته به یکدیگر در مهارت‌های هنری کودک در حال رشد هستند (Gardner, 1983). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که با افزایش سن، توانایی درک زیبایی‌شناسی کودکان افزایش می‌یابد (Gardner, 1972) که نمود آن در آثار هنری آن‌ها مشهود است. حال که اهمیت درک زیبایی‌شناسی در زندگی کودک و نیز قابل ارتقاء بودن آن مشخص شد، ضرورت آموزش‌های هنری مناسب برای افزایش آن تبیین می‌شود. هنر از این لحاظ بااهمیت است که می‌تواند فهم شخص را از مسائل گسترش دهد و عمیق کند. هنر در آموزش، به تقویت این آگاهی می‌انجامد که مسائل، راه‌حل‌های گوناگون دارند و پرسش‌ها نیز می‌توانند، پاسخ‌های متفاوت و متعدد داشته باشند. هم‌چنین هنر به‌گونه‌ای ظریف و ناآشکار زمینه پرورش قابلیت‌های اکتشافی را در فرد به وجود می‌آورد. انسان‌ها از طریق هنر، نه تنها به کشف امکانات نهفته در عالم هستی، که به امکانات وجودی خویش نیز وقوف بیش‌تری می‌یابند (مهرمحمدی، ۱۳۹۸)؛ از این منظر، برودی (Broudy, 1965) بیان می‌کند که هنر یکی از کانال‌های شناخت و ادراک انسان از جهان و پدیده‌های هستی است از این‌رو چیزی را آشکار می‌سازد و این رازگشایی و پرده‌برداری یک نوع بی‌ظنیر و منحصربه‌فرد از دانستن است که «زیبایی‌شناسی» نام دارد به نقل از (رضائی، ۱۳۸۹ به نقل از Broudy, 1965). با توجه به اهمیت و قابلیت آموزش هنر در تحقق به اهدافی چون افزایش درک زیبایی‌شناسی کودکان، اتخاذ رویکردی مناسب در این راستا نیز ضروری است. در اواسط دهه هشتاد (۱۹۸۰)، هنگامی که پژوهشگران پی بردند کودکان می‌توانند از جهان هنری که توسط نقادان

احساسات زیبایی‌شناختی و قضاوت‌های زیبایی‌شناختی به‌عنوان دو نوع خروجی تفاوت قائل می‌شود. هم‌چنین پیش از آن‌ها، فارل (Farrell, 1979) در مقاله‌ای با عنوان «مراحل رشد زیبایی‌شناسی: سنجش پاسخ زیبایی‌شناسی» با نمایش ۱۲ اثر نقاشی از رنسانس تا مدرن به ثبت و تحلیل پاسخ‌های زیبایی‌شناسانه ۳ گروه از دانش‌آموزان (نوجوان) می‌پردازد. هاوزن (Housen, 2001) نیز به روش تجربی از نوع نیمه‌آزمایشی توسط برنامه‌راهبردی تفکر دیداری (VTS) ثابت کرد که این برنامه بر افزایش میزان درک زیبایی‌شناسی گروه آزمایش مؤثر بوده و آزمودنی‌های این گروه طی ۵ سال به مراحل بالای رشد زیبایی‌شناسی رسیدند. پژوهشی دیگر نیز مربوط به امی کنون (Cannon, 2005) با تدوین برنامه‌های هنری بر پایه عکاسی و سنجش تأثیر آن بر کودکان به پیشرفت درک زیبایی‌شناسی آنان رسید.

مرور پیشینه مطالعات داخلی و خارجی موضوع پژوهش، حاکی از عدم کفایت مطالعات بود و با توجه به اهمیت تأثیر آموزش برنامه‌های هنری هدفمند در افزایش و رشد درک و تفکر زیبایی‌شناختی، مطالعاتی در خصوص تدوین و سنجش برنامه‌های آموزشی هنری با رویکرد دیسیپلین‌محور را بر روی کودکان ضرورت می‌بخشد.

مبانی نظری

درک لذت زیباشناسانه می‌تواند به انواع اشیای طبیعی و ساخته‌انسان که به‌وسیله حواس پنج‌گانه ادراک می‌شوند، روی کند (شپرد، ۱۳۷۷، ۹۷). دیویی^۹ معتقد است که ادراک زیبایی‌شناختی مستلزم افعالی است، قابل قیاس با افعال یک هنرمند خلاق. او دریافت را در تقابل با بازشناخت قرار می‌دهد. مفاهیم نگرش زیبایی‌شناختی، ویژگی‌های زیبایی‌شناختی و تجربه زیبایی‌شناختی، دارای تعاریف مرتبط با یکدیگرند. مثلاً، می‌توان نگرش را چون امری که الزاماً یا طبیعتاً در شناخت ویژگی‌ها یا ایجاد این تجربه مؤثر است، توصیف کرد. یا می‌توان تجربه زیبایی‌شناختی را حاصل ادراک ویژگی‌ها یا نتیجه آن‌چه نگرش باید به آن دست یابد، دانست (لوپس و گات، ۱۳۸۵، ۱۳۵). ادراک زیباشناختی می‌تواند در جریان بازنگری پیش‌آید. مثلاً هنگامی که کسی به گالری نقاشی می‌رود تا با «ژانری» خاص یا اثری ارزشمند آشنا شود، شاید در آن هنگام به‌نظر برسد که بهره‌ناچیزی از این بازدید به‌دست آورده باشد. با وجود این، متعاقباً، شاید روزها یا هفته‌ها بعد از آن، نقاشی‌ها به یادش بیایند و تخیل او را آن‌چنان فعال سازند که پیش‌تر چنین حالتی دست نداده بود (کالینسن، ۱۳۸۵، ۲۸).

و احساسی خاص را قائل بود. پارسونز (Parsons, 1987a) نیز از جمله کسانی بود که مراحل رشد زیبایی‌شناسی را به سبک پیازه توصیف می‌کرد که در ادامه، به‌عنوان نظریه غالب در این پژوهش بدان پرداخته می‌شود.

در مرور نمونه‌های داخلی، رشید، مهرمحمدی، دلاور و قطریفی (۱۳۸۷) در مقاله خود تحت عنوان «بررسی مراحل تحول زیباشناسی در دانش‌آموزان شهر تهران» با هدف تحلیل مراحل زیبایی‌شناسی صورت گرفت و نتایج حاصل‌شده نشان داد که توانایی تشخیص آثار زیباشناسانه از غیرزیباشناسانه با افزایش سن بهبود می‌یابد و این توانایی در دختران به‌طور معناداری بیش‌تر از پسران است؛ هم‌چنین با استفاده از تحقیقی تحولی، مراحل تحول زیبایی‌شناسی دانش‌آموزان شهر تهران را شناسایی کرده و با تهیه ابزاری مناسب، توانایی تشخیص آثار زیباشناسانه از غیرزیباشناسانه را در دانش‌آموزان رده‌های سنی گوناگون مورد بررسی و مقایسه قرار داده است.

احمدیان (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل پارسونز از فرایند تحول تجربه زیباشناسانه»، پس از یک طبقه‌بندی ساختاری (متأثر از اندیشه‌های منتقدان بیانگرا) از مؤلفه‌های دخیل در دریافت اثر هنری، به مراحل تجربه زیباشناختی براساس سازوکار تحول ذهن و توسعه شناخت به تحلیل نظریه زیبایی‌شناسی پارسونز پرداخته و ۵ مرحله آن را با بازشناسی الگوی دریافت در رده سنی کودکان مورد بررسی قرار می‌دهد.

این پژوهش‌ها صرفاً به بررسی مراحل رشد زیبایی‌شناسی پرداخته‌اند و به تأثیر برنامه‌ای آموزشی خاص در جهت افزایش درک زیبایی‌شناسی اشاره‌ای نشده است. صرفاً در مقاله‌ای از سردار، البرزی، کریمی، خوشبخت و غروی (۱۴۰۰) با عنوان «تأثیر آموزش هنر به روش فلسفه برای کودکان بر تفکر زیبایی‌شناختی و نمره نقاشی دانش‌آموزان ابتدایی» است با هدف این‌که استفاده از رویکرد فلسفه برای کودکان، چه تأثیراتی بر تفکر زیبایی‌شناختی آنان داشته است با متغیرهای مورد استفاده هم‌چون زیبایی‌شناختی، تفکر زیبایی‌شناختی و آموزش فلسفه به انجام پژوهش با استفاده از آزمون زیبایی‌شناسی پیرسون پرداخت و این تأثیر را اثبات کرد؛ که در این پژوهش نیز برنامه آموزشی هنر به‌طور نظام‌مند و مبتنی بر رویکرد دیسیپلین‌محور نبوده است. در پژوهشی‌های خارجی نیز دیدگاه‌های گوناگونی در مورد مراحل رشد و تحول زیبایی‌شناسی در نظر گرفته شده که هر یک شباهت‌ها و تفاوت‌هایی با هم دارند از جمله: لدر، بلک، ابرست و آگوستین (Leder, Belke, Oeberst & Augustin, 2004) به ذکر مدلی از درک و قضاوت زیبایی‌شناختی می‌پردازند؛ این مدل بین

و افکار هنرمند هنگام خلق اثر هنری اشاره می‌کند (Parsons, 1987b به نقل از رشید و همکاران، ۱۳۸۷)؛ بدین معنا که قابلیت‌های این مرحله مربوط به درک معنا و احساس سازمان‌یافته است. این اندیشه و احساس می‌تواند مربوط به هنرمند یا احساسی باشد که در دیگران به وجود می‌آورد. مشخصه اصلی این مرحله، بیانگری در تجربه زیباشناسانه است (مهرمحمدی و کیان، ۱۳۹۳). از دیدگاه تحلیل روان‌شناسانه، تحول ادراکی ذهن در این سطح بر پایه آگاهی شخص از محتویات درونی تجربه دیگران بنا می‌شود. بنابراین شخص در این سطح، قابلیت‌های جدیدی برای دریافت فهم افکار و عواطف دیگری را به دست می‌آورد. پاسخ افراد در مواجهه با آثار نقاشی شامل نکات، ایده‌ها، یا عاطفی است که توسط آثار بیان می‌شوند یعنی توسط آثار به مخاطب منتقل می‌شوند (Parsons, 1987a به نقل از احمدیان، ۱۳۸۶).

۴- سبک و شکل: در این مرحله به سبک نقاشی و شکل آن توجه می‌شود (Parsons, 1987b به نقل از رشید و همکاران، ۱۳۸۷). از دیدگاه تجربه زیباشناسانه، شخص در فرایند شناخت متوجه درک خصوصیات گونه، وجوه صوری و سبک اثر هست و قادر است بین آنچه جذابیت موضوع و عواطف بیانگرانه نامیده می‌شود، با آنچه توسط هویت خود اثر خلق شده تفکیک قائل شود (Parsons, 1987a به نقل از احمدیان، ۱۳۸۶)؛ یعنی نگاه فرد به اثر هنری به دیده یک تولید و دست‌آورد اجتماعی است و ابعاد و جنبه‌هایی از اثر هنری را که در قالب و شکل عینیت داشته باشد، بررسی می‌کند (مهرمحمدی و کیان، ۱۳۹۳).

۵- خودمختاری: در این مرحله خودمختاری و استقلال اثر هنری مورد تحلیل قرار می‌گیرد (Parsons, 1987b به نقل از رشید و همکاران، ۱۳۸۷). در این مرحله فرد درباره مفاهیم و ارزش‌های شکل‌دهنده یک سنت هنری که به درک و دریافت معنا از آثار هنری جهت خاصی می‌بخشد، به قضاوت می‌نشیند. که منظور از این قضاوت هر دو جنبه فردی و اجتماعی است (مهرمحمدی و کیان، ۱۳۹۳). در واقع، شخص قادر به داوری مفاهیم و ارزش‌هایی است که توسط میراث سنت به لایه‌های متفاوت اثر جان بخشیده است (Parsons, 1987a به نقل از احمدیان، ۱۳۸۶).

علاقه و درک منطقی زیبایی‌شناختی در کودک را بدون آگاهی از این دو مطلب، نمی‌توان تبیین کرد: (۱) نوع محرکی که سبب درک و علاقه زیبایی‌شناختی شده است. (۲) میزان تشابه حالات ناشی از محرک آزمایشی با حالاتی که در علاقه و درک زیبایی‌شناختی خودانگیخته پدیدار می‌شود (لارک هورویتز، پرنزنت لوییز و لوکا، ۱۳۹۷، ۱۹۵). در نتیجه وجود محرک‌هایی برای افزایش این درک در قالب

• تحول رشدی زیبایی‌شناسی: تفکر زیبایی‌شناسی پارسونز پارسونز از جمله دانشمندی است که در زمینه زیبایی‌شناسی نظریه‌پردازی کرده است. او کوشید تا زیبایی‌شناسی را جدا از حوزه‌های گوناگون روان‌شناسی، فلسفه و هنر مورد بررسی قرار دهد. به نظر او اگر این نظریه‌ها در کنار یکدیگر مورد توجه قرار گیرند، درک زیبایی‌شناسانه به درستی صورت خواهد گرفت. او از طریق مصاحبه‌های فردی با افراد دوره‌های سنی از پیش‌دبستانی تا بزرگسالی، واکنش‌هایشان را نسبت به نقاشی‌های گوناگون مورد بررسی قرار داد. پارسونز که رویکردی شناختی-تحولی دارد، فرض می‌کند که مردم توان درک هنر، به ویژه نقاشی را، با سلسله‌ای از بینش‌ها و شناخت‌هایی کسب می‌کنند که در «پنج مرحله رشد زیبایی‌شناسی» دسته‌بندی می‌شود. این مراحل و ویژگی‌های هر یک به شرح زیر هستند:

۱- خوشایندگرایی: این مرحله مبتنی بر محتوا است، اما این محتوا تا حدودی به باورهای شخصی ارتباط دارد (Parsons, 1987b به نقل از رشید و همکاران، ۱۳۸۷). در این مرحله، ذهنیت در وضعیت تثبیت‌نشده قرار دارد. تجربه روانی، در حال گردش در خود غریزی است و به لحاظ زیبایی‌شناسی، نقاشی‌ها محرکی هستند برای بیدار کردن تجربه‌های لذت‌بخش. این که نقاشی بازنمایی چیزی است یا خیر، اهمیتی ندارد، دوست‌داشتن نقاشی با داوری آن یکسان است. رابطه تصویر با امری بیرونی یا عینیت آن حائز اهمیت نیست (Parsons, 1987a به نقل از احمدیان، ۱۳۸۶). در حقیقت این مرحله، لذت‌بردن شهودی یا آموخته نشده از هر اثر هنری است که واکنشی مبتنی بر تداعی آزاد دارد (مهرمحمدی و کیان، ۱۳۹۳). کودک اگر چیزی را که دوست دارد در نقاشی ببیند، آن‌گاه آن را زیبا می‌بیند (احمدیان، ۱۳۸۶، ۴۵).

۲- زیبایی و واقعیت‌گرایی: وجه تمایز این مرحله ارجاع‌دادن ترسیم به زیبایی و واقع‌گرایی است (Parsons, 1987b به نقل از رشید و همکاران، ۱۳۸۷). پارسونز آن را در ادراک اثر یعنی مؤلفه موضوع اثر به‌شمار می‌آورد و به لحاظ روان‌شناسانه مرحله‌ای بالاتر از قبل است. مفهوم بازنمایی در این مرحله ایجاب می‌کند که شخص قادر به تفکیک بین آن چیزی باشد که همه می‌توانند ببینند و یادآوری آن چیزی که فقط در ذهن او (یا در تجربه او) یافت می‌شود (Parsons, 1987a به نقل از احمدیان، ۱۳۸۶)؛ یعنی بروز یک چیز واقعی که بازنمایی شده است (مهرمحمدی و کیان، ۱۳۹۳) و شخص، به دلیل دیدن آن چیزی که برای دیگران دوست‌داشتنی است آن را زیبا می‌بیند، اگرچه آن را دوست نداشته باشد (همان).

۳- ابراز معنا: این مرحله همدلانه است و به احساس‌ها

اثر هنری با اشراف به وجوه زیبایی‌شناختی، سبک‌شناسی در گذر زمان و نقد مربوط به وجود می‌آید و برای مجموعه مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن یعنی موضوع، رسانه و شکل را در ترکیباتی متنوع و به دلایل، مقاصد، ایده‌ها و تأثیرات گوناگون شناسایی، ادراک و خلق می‌کند (همان).

این مدل آموزشی یکپارچه در راستای شناخت و ادراک چگونگی خلق و مطالعه اشیا و اثر هنری طراحی شده است. شناخت محصول هنری در واقع شناخت مواد، ابزار و رسانه‌های هنر است. زیبایی‌شناسی برای توصیف و تبیین نوع ادراک و تلقی ما از هنر چارچوبی را پدید می‌آورد و ضوابط ما را برای قضاوت اثر هنری شکل می‌دهد. نقد هنری فرایندی پژوهشی است که فارغ از کیفیت فرمال و زیباشناختی برای دستیابی به نگاهی نقادانه و عمیق به اثر هنری و معنای آن به کار می‌رود. تاریخ هنر نیز شناخت جامعی از فراز و فرود رویدادها و سبک‌های هنری به وجود می‌آورد که منجر به شناخت معناهای تاریخی هنر می‌شود (مریدی، ۱۳۹۳، ۳۸). این رویکرد بر این فرض استوار است که هنر دارای شأن و منزلت دیسیپلینی است و مختصات آن از نظر کانلیف^{۱۱} در پنج بخش اهداف، محتوا، برنامه درسی، یادگیرنده و ارزش‌یابی قابل شناسایی است (مهرمحمدی، ۱۳۹۸)؛ (کیان، ۱۳۹۲). طرفداران این دیدگاه بر این باورند که جریان رشد کودک، جریانی یک‌طرفه و منحصر از درون به بیرون نیست؛ بلکه به حرکت از بیرون به درون (یعنی رشد و یادگیری که منشأ و مبدأ بیرونی دارد)، نیز باید همزمان توجه کرد (امین خندقی و پاک‌مهر، ۱۳۹۲، ۲۶).

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف، از نوع پژوهش‌های کاربردی و از نظر روش، از نوع ترکیبی است. در بخش اول با روش کیفی از نوع پژوهش‌های اکتشافی، به طراحی بسته آموزشی در قالب ۱۲ جلسه برنامه‌های آموزشی هنر پرداخته شد. طراحی برنامه‌ها و محتوای جلسات براساس مبانی اولیه هنرهای تجسمی (نقطه، خط، سطح و ...) و تجربه آموزشی نگارندگان، شیوه‌های آموزشی موجود با هدف موشکافی در آثار هنری از جمله: مجموعه‌های نگاه کن، لوسی میکلت ویت^{۱۱} (۱۳۸۷ الف-ه) و گیلیان ولف^{۱۲} (۱۳۸۷-۱۳۸۹) و دو جلد کتاب هنر برای کودکان از آلن فلچر^{۱۳} (۱۳۸۸) و آماندا رنشاو^{۱۴} (۱۳۸۸) با معرفی شیوه‌های دیدن بسیار متفاوت سی هنرمند معروف جهان در هر جلد و کتاب «هنر و زیبایی یعنی چه؟» از مجموعه کتاب‌های کودکان فیلسوف از اسکار برنی‌فیه^{۱۵} (۱۳۸۹)؛ هم‌چنین مبتنی بر چهار مؤلفه رویکرد دیسیپلین‌محور در راستای هدف افزایش درک زیبایی‌شناسی کودکان بازه سنی ۷ تا ۹ سال تنظیم

برنامه‌های آموزش هنر با رویکردهای مناسب ضروری است. به عبارت دیگر، کودکان می‌توانند از هنر برای بیان هنرمندانه خویش استفاده کنند. آن‌ها می‌توانند درباره آثار هنری تفکر کنند. هم‌چنین هنرها، توانایی آن‌ها را برای نگرستن جهان به صورتی زیباشناسانه و توصیف آن به شیوه‌های ظریف هنری افزایش می‌دهد (Eisner, 2004). بدین ترتیب توجه به رویکردها و راهبردهایی که نظام آموزشی را به چنین اهدافی برساند مورد نیاز خواهد بود.

• رویکردهای آموزشی هنر

پژوهشگران در حوزه تعلیم و تربیت، دسته‌بندی‌های متفاوتی برای رویکردهای آموزش هنر یا به عبارتی تربیتی هنری ارائه کرده‌اند. گاه براساس اهداف تربیتی و گاه بر پایه تحولات هنری. یک رویکرد جامع تربیت هنری، هم‌دیدگاه ماهیت‌گرایی و هم ابزارگرایی را مد نظر دارد، بدین معنا که هنر هم به دلیل ظرفیت‌ها و قابلیت‌های ذاتی‌اش و هم به دلیل نقش ابزاری و فرعی در کمک‌رسانی به حوزه‌های غیر هنری می‌تواند مفید واقع شود (دالوندی، ۱۳۸۹). در پنجاه سال اخیر، آموزش هنر تحت تأثیر سه دیدگاه فرمالی است، رویکرد کودک‌محور (CAAE) و رویکرد دیسیپلین‌محور (مؤلفه‌محور). اگرچه امروزه با توجه به تحولات هنر معاصر و نیاز به تفسیر لایه‌های معانی و مسائل اجتماعی معاصر و نیاز ارتباط همه‌جانبه هنر با زندگی کودکان رویکرد بر مبنای موضوعات (IBAE) نیز در امر آموزش هنر وارد شده است که ضمن حمایت دیدگاه‌های قبلی، آن‌ها را بسط داده و زمینه‌ای وسیع‌تر برای آموزش هنر باز می‌کند. هم‌چنین ترکیب و تلفیق رویکردها برای اهداف آموزشی هنر نیز مورد توجه قرار گرفته است.

- رویکرد دیسیپلین‌محور

این رویکرد با تمرکز بر روی آثار هنری، به تلفیق محتوای چهار قسمت زیبایی‌شناسی، نقد، تاریخ و محصول هنری می‌پردازد. دانش‌آموزان توسط مطالعه بخش‌های فوق به مهارت‌هایی چون تفکر نقاد و فرایندهای تحقیق دست می‌یابند. چارچوب نظریه (DBAE) حامی این ایده است که برای آموزش هنر کفایت بر محصول هنری به تنهایی کافی نیست، بلکه هنر می‌بایستی در ارتباط با سایر دروس در برنامه آموزشی مدرسه قرار بگیرد. (DBAE) رویکردی جامع در آموزش هنر و تلاشی برای انتقال شیوه خلق و درک هنر دانش‌آموزان است (اسپیروز و گودالیوس، ۱۳۹۲، ۲۶).

محصول هنری که مؤلفه کارگاهی این رویکرد است در نگاه اول، همان نگاه سنتی ما نسبت به آموزش هنر است اما وقتی با زیبایی‌شناختی، نقد هنری و تاریخ هنر همراه شود دامنه فعالیت آن غالباً وسیع‌تر از فعالیت‌های معمول یک کلاس هنری می‌شود زیرا با این دید، بهترین شکل یک

آثار شماره‌گذاری شده و از کودک خواسته می‌شود تا دو اثر هنری را انتخاب کند. با توجه به این‌که هیچ محدودیت زمانی وجود ندارد، کودک می‌تواند به‌صورت آزادانه به تفکر بپردازد سپس کودک باید درباره هر اثر هنری به‌طور جداگانه صحبت کند (جهت نمره‌گذاری، نظرات به ترتیب ضبط می‌شود).

پاسخ‌های کودکان، براساس همان پنج سطح مراحل زیبایی‌شناسی پارسونز (خوشایندگرایی ۲. زیبایی و واقعیت‌گرایی ۳. ابراز معنا ۴. سبک و شکل ۵. خودمختاری (تفکر، تأمل و تفسیر به‌عنوان داوری) با امتیازی برابر با عدد هر مرحله نمره‌گذاری می‌شود. بدین معنا که پس از مطالعه پاسخ‌های کودکان، با توجه به معیارهای هر سطح از تفکر زیبایی‌شناختی، نمره همان سطح به کودکان تعلق می‌گیرد. برای مثال اگر کودک در پاسخ خود به واقعی بودن اثر اشاره کرده بود، نمره ۲ و اگر به تفکر و بحث درباره تفسیر اثر می‌پرداخت، نمره ۵ به او تعلق خواهد گرفت.

یافته‌ها و بحث

محتوای جلسات برنامه (بسته) آموزشی هنر با رویکرد دیسیپلین‌محور در قالب ۱۲ برنامه در ۱۴ جلسه (دو جلسه پیش‌آزمون و پس‌آزمون) به شرح زیر برگزار شد:

در جلسه اول که اجرای آزمون پارسونز در قالب پیش‌آزمون انجام گرفت نتایج ثبت شد پس از آن با توجه به رویکرد اتخاذشده و مؤلفه‌های آن، در هر جلسه، مرتبط با عنوان هر برنامه، حداقل ۳ و حداکثر ۱۶ اثر معروف در جهان انتخاب و با کودکان به گفت‌وگو، تفسیر و نقد براساس موضوع و محتوای جلسه پرداخته شد و سپس با موضوعی هدفمند در راستای اهداف آن جلسه، به خلق اثر و تجربه عملی پرداختند. برای نمونه به محتوای آموزشی جلسه پنجم با عنوان «نور در هنر» اشاره می‌شود:

این جلسه با هدف توجه به نور و سایه در آثار هنری، ابتدا به جست‌وجو و بررسی نور در چهار اثر انتخابی با سبک‌های متفاوت: سوگواری ارمیا اثر رامبراند^{۲۳} (۱۶۳۰) (تصویر ۱)، جاده‌ای نزدیک رودخانه اثر آبرت کوئیپ^{۲۴} (۱۶۶۰) (تصویر ۲)، شب پرستاره اثر ونسان ون گوگ (۱۸۸۹) (تصویر ۳)

شد. سپس به روش کمی و به شیوه نیمه‌آزمایشی به‌صورت پیش‌آزمون و پس‌آزمون تأثیر این برنامه‌ها در جهت ارتقای درک زیبایی‌شناسی بر روی حجم نمونه‌ای از جامعه هدف مورد سنجش قرار گرفت.

جامعه آماری، کودکان ۷ تا ۹ سال شهر اصفهان است که به‌صورت تصادفی، به تعداد ۱۰ نفر (۶ دختر و ۴ پسر) انتخاب شدند و مورد آزمون قرار گرفتند. مکان پژوهش، خانه کودک (وابسته به سازمان فرهنگی، اجتماعی و ورزشی شهرداری اصفهان) و زمان آن، پاییز و زمستان سال (۱۳۹۷) و بهار (۱۳۹۸) بود.

ابزار سنجش، آزمون زیبایی‌شناسی پارسون است. این ابزار توسط دیان پارسون^۶ (۱۹۹۴) براساس نظریه رشد زیبایی‌شناختی پارسونز (۱۹۸۷) ایجاد شده است. وی روایی این ابزار را با استفاده از همبستگی آن با ابزار رشد زیبایی‌شناختی پارسونز محاسبه کرده است. پایایی ابزار توسط سازنده در همان سال و به شیوه توافق بین نمره‌گذاران ۰/۹۸ گزارش شده است.

روش تجزیه و تحلیل در بخش داده‌های به‌دست آمده، با استفاده از آمار توصیفی از روی نمونه‌ها تنظیم و سپس با آمار استنباطی و با روش آماری میانگین t زوجی و با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماری (SPSS ۲۳) تحلیل شد.

دستورالعمل اجرای آزمون پارسون و نمره‌گذاری آن: ابتدا هشت اثر هنری مشهور انتخاب می‌شود؛ که در این پژوهش، هفت اثر از سبک‌های مختلف غربی و یک اثر ایرانی با نظر چند نفر متخصص هنر نقاشی انتخاب شد:

۱- سه نوازنده، اثر پابلو پیکاسو (۱۹۲۱) ۲- دختران پیانو نواز، اثر پیر آگوست رنوار^{۱۷} (۱۸۹۲) ۳- کاخ خورنق، اثر کمال الدین بهزاد (۹۰۰ ه.ق). ۴- سیب‌زمینی خورها، اثر ونسان ون گوگ^{۱۸} (۱۸۸۵) ۵- عروسی روستایی، اثر پیتر بروگل^{۱۹} (۱۵۶۷) ۶- ترکیب‌بندی ۱۰، اثر واسیلی کاندینسکی^{۲۰} (۱۹۱۱) ۷- رنگ‌آمیزی، اثر خوان میرو^{۲۱} (۱۹۴۹) ۸- فروشگاه مرد فقیر، اثر جان فردریک پت^{۲۲} (۱۸۸۵)

سپس به‌صورت فردی و جداگانه به کودکان نشان داده شد و دستورالعمل زیر اجرا شد:

جدول ۱. محتوای برنامه‌های آموزشی هنر. مأخذ: نگارندگان.

جلسه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
عنوان کلی	پیش‌آزمون	نقطه در هنر	خط در هنر	شکل در هنر	رنگ در هنر	نور در هنر	آدم، حیوانات و اشیاء در هنر	اعداد و اَلفبا در هنر	احساسات در هنر	پیام اثر چیست؟	انواع بیان در هنر	دسته‌بندی آثار هنری	آیا زیبایی در نظر همه یکسان است	پس‌آزمون

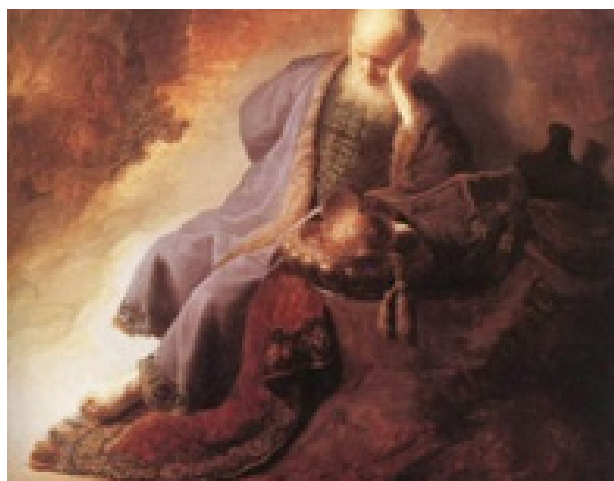
خصوص پرداخته شد، سپس فضای کلاس را کاملاً تاریک کرده و تمام چراغ‌ها را خاموش و پرده‌ها نیز کشیده شدند، سپس از هر کودک خواسته شد، با استفاده از چراغ‌قوه سایه‌ای را با دست یا با هر شی دیگری، روی کاغذشان یا روی دیوار ایجاد کرده و سپس آن سایه ایجادشده را روی کاغذ نقاشی کنند (تصویر ۵) و آن سایه بی‌جان را به یک موجود جاندار، وسیله یا هر چیز دیگری تبدیل کنند (تصاویر ۶ و ۷).

در جلسه آخر نیز همان آزمون تکرار شد. جداول ۲، ۳، ۴ و ۵ مقایسه هر آزمودنی در هر دو مرحله با ذکر انتخاب دو اثر و توضیحات در خصوص هر اثر (که مبنای نمره‌گذاری با توجه به مراحل رشد زیبایی‌شناسی پارسونز بود) به همراه نمره دریافتی در هر دو مرحله و میانگین هر دو مرحله از دو انتخاب را نشان می‌دهد.

یافته‌های استنباطی تحقیق

در این بخش، یافته‌های استنباطی تحقیق براساس سؤالات تحقیق تنظیم و به آن پرداخته شده است (جدول ۶). فرضیه: برنامه طراحی‌شده آموزشی هنر بر افزایش درک هنری و زیبایی‌شناسی کودکان ۷ تا ۹ سال مؤثر است. یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد مقدار t زوجی به‌دست آمده برابر $10/302$ - است که از مقدار بحرانی جدول بیش‌تر است ($p < 01/0$) لذا بین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفاوت معنی‌دار وجود دارد و در واقع میانگین نمرات پس‌آزمون از میانگین نمرات پیش‌آزمون فراتر است. یعنی برنامه طراحی‌شده آموزشی هنر توانسته است درک هنری و زیبایی‌شناسی کودکان ۷ تا ۹ سال را افزایش دهد.

تحلیل پارسونز که توصیف پنج مرحله از رشد ذهنی منتج شده است، روشن می‌کند که اشخاص، قابلیت استفاده از مراحل رشد را در یک زنجیره تسلسل‌وار به‌دست می‌آورند، بدین صورت که مرحله اول و به ترتیب مرحله دوم تا مرحله پنجم پله‌پله بر روی یکدیگر اضافه می‌شوند؛ ولیکن لزوماً این تزیید پله‌ها (مراحل) به شکلی تنگاتنگ و ضروری به روند سنی متصل نیستند. مثلاً شخصی در رده سنی ۲۰ یا ۴۰ سال به‌طور قطعی شیوه ادراکی منطبق با مرحله چهارم و پنجم از رشد ذهنی، ندارد. زمانی این انطباق رده سنی با مرحله ادراکی به وضوح دیده می‌شود که برخی از شرایط از قبیل مواجهه درست با هنر (در این‌جا نقاشی) به موازات رشد سنی، تلاش سخت جهت درک انواع متفاوتی از آثار به همراه حصول شرایط طبیعی رشد جسمانی و روانی در کنار روندی طبیعی از پرورش قابلیت‌های ادراکی ایجاد شود (احمدیان، ۱۳۸۶، ۳۹-۴۰)؛ این تحلیل از نظریه پارسونز با پژوهش حاضر همسو است زیرا در این تحقیق، کودکان مورد

تصویر ۱. سوغواری ارمیا اثر رامبراند (۱۶۳۰).
مأخذ: <https://commons.wikimedia.org>.

تصویر ۲. جاده‌ای نزدیک رودخانه اثر آلبرت کوئیپ (۱۶۶۰).
مأخذ: <https://rkd.nl/en/explore/images/52748>.

تصویر ۳. شب پرستاره اثر ونسان ون گوگ (۱۸۸۹).
مأخذ: <https://nl.wikipedia.org/wiki>.

و رگبار ناگهانی روی پل آهاسی نزدیک آتاکاه اثر آندو هیروشیگه^{۲۵} (۱۸۵۷) (تصویر ۴) و بحث و گفت‌وگو در این

تصویر ۶. تبدیل سایه دست به موجود جاندار، اثر کودک ۸ ساله در تمرین نور و سایه. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۷. تبدیل سایه دست به موجود جاندار، اثر کودک ۹ ساله در تمرین نور و سایه. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

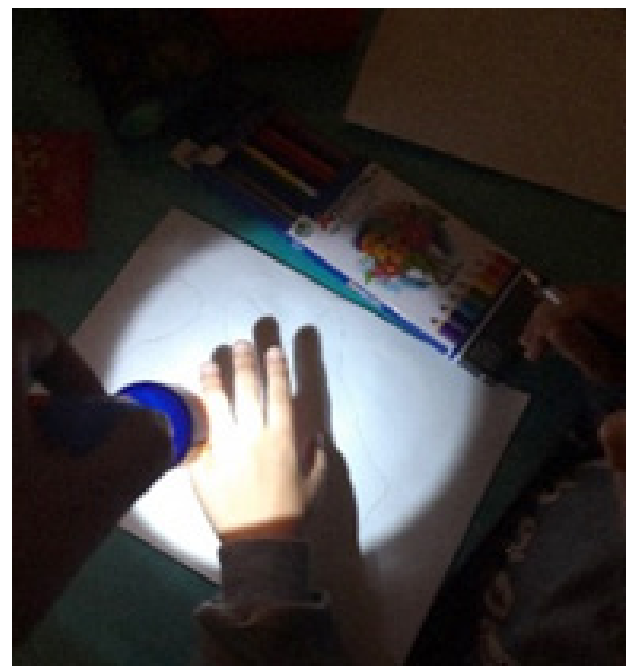

تصویر ۴. رگبار ناگهانی روی پل آهالی نزدیک آتاکاه اثر آندو هیروشیگه (۱۸۵۷). مأخذ: <https://ukiyo-e.org/image/loc/02950v>.

آزمایش که رده سنی ۷ تا ۹ سال قرار داشتند با توجه به رده سنی باید در مرحله یک یا دو قرار داشته و در پس آزمون نیز همین مورد تکرار شود در صورتی که تأثیر آموزش هنر که در تحلیل فوق از نظریه تحول رشدی زیبایی شناسی پارسونز نیز مطرح شد، سبب شد قابلیت های ادراکی ارتقاء یابد. در پژوهش کنون (Cannon, 2005) نیز تأثیر برنامه های آموزشی هنر با محوریت عکاسی این قابلیت را در کودکان افزایش داد که همراستا با پژوهش حاضر بوده و مبین نقش تأثیر برنامه های آموزش هنر در ارتقای درک هنری و رشد سطح تفکر زیبایی شناسی کودکان است.

نتیجه گیری

هدف پژوهش حاضر، بررسی تأثیر برنامه های آموزشی هنر با رویکرد دیسیپلین محور در جهت افزایش درک هنری و زیبایی شناسی کودکان ۷ تا ۹ سال بود. یافته های آماری و توصیفی نشان داد که بین عملکرد در مراحل پیش آزمون و پس آزمون تفاوت معنی داری وجود دارد و می توان نتیجه

تصویر ۵. کودک ۷ ساله در حال انجام تمرین نور و سایه. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

جدول ۲. مقایسه نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون و نمره‌گذاری آزمون زیبایی‌شناسی پیرسون. مأخذ: نگارندگان.

آزمودنی	پیش‌آزمون (دو اثر انتخابی و توضیحات)	نمره	میانگین	پس‌آزمون (دو اثر انتخابی و توضیحات)	نمره	میانگین
۱	اثر شماره ۵: این رو دوست دارم، چون از این‌ها که همه چیزش واضح است، خوشم میاد. مشخصه دارند چه کار می‌کنند.	۱	۱/۵	اثر شماره ۷: این رو چون خیلی بامزست و جالبه، دوستش دارم. از دامنش که ساده کشیده شده و این‌که این نقاشی مال جلسه سطح هستش.	۴	۳/۵
	اثر شماره ۲: این رو دوست دارم، چون دخترهایش خیلی قشنگ کشیده شدند و کسی که این را می‌بینه، می‌فهمه که این دختر داره پیانو می‌زنه.	۲		همه رو با سطح و خیلی ساده کار کرده البته رنگ هم بهش کمک کرده تا سطح‌ها مشخص بشه بعضیش هم با خطه.	۳	
۲	اثر شماره ۳: دوستش دارم، چون نقاشیش رو بسیار قشنگ کشیده و رنگ‌ها و طرحش خیلی جذابه. به خاطر ساختمان‌سازی و کمک کردن به همدیگه هم خیلی دوستش دارم.	۲	۱/۵	اثر شماره ۳: اینو دوست دارم، چون از شکل و طرز نقاشیش خوشم اومد و این‌که تعداد آدم‌ها و همه چیو می‌تونم بشمارم و چقدر جالب کشیده که به همدیگه کمک می‌کنند و تعدادشون رو زیاد کشیده و نقاشیش رو قشنگ با حس کشیده. اون که کشیده، خوابش نمیومده و همه این‌ها را دقیق و قشنگ کشیده. از جزئیات رنگاش هم خوشم میاد. مال جلسه اعداد هستش. رنگاش هم جالبه دو قسمته کرمی و اون بالا کمی آبی.	۴	۴/۵
	اثر شماره ۲: دوستش دارم، چون دخترا دارند پیانو می‌زنند و چون ساز می‌زنند، دوست دارم، چون منم خیلی ساززدن رو دوست دارم.	۱		اثر شماره ۶: اینو دوستش دارم، ولی جلسه اول که نشونم دادین، دوستش نداشتم، ولی الان نظرم برگشت. چون این نقاشی‌های ریختاپاشی هم نقاشی هستند و یه سبک جدید. مثل هیچ نقاشی دیگه‌ای نیستن. چون این‌ها هم یک نوع نقاشی هستن و واسم جذابه، حتی رنگش. این مال جلسه رنگ هست ولی نقاش خواسته با رنگ و سطح داستانش را بگه نه با آدما و حیوونا که این سخت‌تره و به نظرم مهم‌تره.	۵	

از یکدیگر متفاوت بود و نمره اکتسابی در مرحله پس‌آزمون بیش‌تر بود. به‌عنوان مثال، آزمودنی ۴، اثر شماره یک (سه نوازنده اثر پیکاسو) را در هر دو مرحله انتخاب کرد. در پیش‌آزمون به دلیل این‌که آن‌چه می‌بیند یا از نقاشی تصور می‌کند شبیه آن چیزی است که دوست دارد (یعنی ربات) در نتیجه دلیل انتخابش را نیز همین مورد عنوان می‌کند؛ طبق نظریه پارسونز در مرحله اول به حساب آمده و طبق آزمون پیرسون، نمره یک را دریافت می‌کند؛ در صورتی‌که همین آزمودنی در مرحله پس‌آزمون علت دوست‌داشتن این اثر را وجود سطوح و خطوط تکرارشونده در اثر ذکر

گرفت که این برنامه آموزشی هنر در قالب ۱۲ جلسه، با توجه به انتخاب رویکرد دیسیپلین‌محور و روش‌های آموزشی نظری و عملی، بر ارتقاء سطح درک و زیبایی‌شناسی کودکان تأثیر بسزایی دارد. با بررسی نمرات اخذ شده این ۱۰ آزمودنی، در مرحله پیش‌آزمون متناسب با رده سنی، سطح ادراکی زیبایی‌شناختی آن‌ها در مرحله اول و دوم است ولی در مرحله پس‌آزمون شاهد افزایش بودیم و طبق آزمون پیرسون، تفسیرها اکثراً نمرات ۳ و حتی ۵ را کسب کرد. برخی از آزمودنی‌ها در هر ۲ مرحله در یکی از انتخاب‌ها یک اثر مشابه را انتخاب کردند ولی دلیل انتخاب و تفاسیر آن‌ها

جدول ۳. مقایسه نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون و نمره‌گذاری آزمون زیبایی‌شناسی پیرسون. مأخذ: نگارندگان.

آزمودنی	پیش‌آزمون (دو اثر انتخابی و توضیحات)	نمره	میانگین	پس‌آزمون (دو اثر انتخابی و توضیحات)	نمره	میانگین
	اثر شماره ۳: دوستش دارم، چون با هم دارند کار می‌کنند و یک کاری را انجام می‌دهند، این‌که واقعیه و طرحش و رنگاش خیلی قشنگ هستند.	۲		اثر شماره ۶: به‌خاطر این‌که خیلی توش رنگ برده و داخلش طرحای هندسیه و رنگی‌رنگی و هندسی قاطی شده، جذابه و دوستش دارم و برنامه‌جلسه سطح و رنگ را یادم میاره.	۴	
۳	اثر شماره ۲: دوستش دارم، چون دوتا دختر دارند با هم تمرین می‌کنند و دارند درس‌هاشون را تمرین می‌کنند تا ضعیف نباشند، خیلی قشنگه و رنگاش رو هم خیلی دوست دارم.	۲	۲	اثر شماره ۲: اینو دوستش دارم، چون همش با رنگ کشیده شده و هیچ جای هندسی، خط و نقطه نداره، چون داخلش خیلی رنگ خورده و دارند این دو با هم تمرین می‌کنند و مال جلسه رنگ هستش. سبکش این جوریه که با رنگ کشیده نه با خط.	۴	۴
	اثر شماره ۱: اول اینو دوست دارم، چون شکل ربات‌ها هستند و من خیلی ربات‌ها رو دوست دارم.	۱		اثر شماره ۱: چون این ربات‌های عجیب دارند آهنگ می‌خوانند و این شبیه برنامه‌جلسه سطح هستش، چون یه عالمه سطح کنار هم اومدن. تکرار خط و سطح داره. اثر شماره ۵: اینو به‌خاطر این‌که خیلی واقعیه و این‌جا رستوران است و سوپ نارنجی داره، دوستش دارم و داستان داره و از جلسه انسان، حیوان و اشیاء هستش.	۲	۳
۴	اثر شماره ۵: اینو به این خاطر دوست دارم، چون چوب و تفنگ دست آدم‌هاست و خوراکی هم دارد و غذا (حلوا و ماست) هم می‌خورند.	۱	۱			
	اثر شماره ۳: خیلی خوب کشیده که اینقدر واقعی است، همه دوستاشون دارند به همدیگر کمک می‌کنند که خونشون ساخته بشه. جالبه این‌ها اینقدر سنگین هستند که با هم سرش را گرفته‌اند و دارند حمل می‌کنند و چون خودمم دوست دارم خونه‌ساز بشم، این طرح را دوست دارم، از رنگاش هم خیلی خوشم اومد.	۲		اثر شماره ۵: دوستش دارم، انگار از این صحنه عکس گرفته شده، و حالت نقاشی کشیدنش خیلی جالبه که اینقدر طبیعی، رنگاش هم خیلی خوشگل‌اند. به‌صورت سنتی دارند همدیگر رو کمک می‌کنند و به هم غذا می‌دهند و مال جلسه انسان، حیوان و اشیاء هست، چون همش داخلش هست. کلاً انگار توش حرکت و صدا هست.	۴	۳
۵	اثر شماره ۲: اینو دوستش دارم، چون پیانو را خیلی دوست دارم، ولی خیلی گروه و این‌که از شکل‌هاشون و از گل‌هاش خیلی خوشم اومد.	۱	۱/۵	اثر شماره ۲: اینو دوستش دارم چون اینقدر واقعی کشیده شده و حالت دخترها خیلی قشنگ کشیده شده، دخترها دارند تمرین‌ساز می‌کنند و چون خیلی همه این تابلو رنگ هست، مال جلسه رنگ هست.	۲	۳

اثر انتخابی خود را در هر دو مرحله پیش و پس‌آزمون، اثر شماره ۳ (کاخ خورنق اثر بهزاد) معرفی می‌کند و در مرحله پیش‌آزمون به دوست‌داشتن اثر به‌خاطر کمک و همیاری برای ساختمان‌سازی اشاره دارد که با بیان مستقیم موضوع به مرحله دو نزدیک‌تر بوده و نمره ۲ را دریافت می‌کند؛

می‌کند حتی به برنامه آموزشی جلسات مربوط به سطح و خط در هنر نیز اشاره می‌کند (جدول ۳) که نمایانگر تأثیر کلاس آموزشی در صعود به مرحله بالاتر یعنی مرحله چهار با امتیاز ۴ است چرا که به وجوه صوری و ساختاری اثر اشاره داشته است. هم‌چنین آزمودنی ۲ نیز، یکی از دو

جدول ۴. مقایسه نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون و نمره‌گذاری آزمون زیبایی‌شناسی پیرسون. مأخذ: نگارندگان.

میانگین	نمره	پس‌آزمون (دو اثر انتخابی و توضیحات)	میانگین	نمره	پیش‌آزمون (دو اثر انتخابی و توضیحات)	آزمودنی
	۴	اثر شماره ۱: اینو دوستش دارم، چون مربعیه و شکل‌هاش واسم جذابه و از جلسه سطح هست. انگار همه مربع مربع کنار هم اومده.	۲	۲	اثر شماره ۱: دوستش دارم، چون شبیه ربات هست، حالت صورت‌هاشون خیلی قشنگه و در فیلم لس‌آنجلس تهران هم از این نقاشی‌ها بود و من دوست داشتم.	
۴/۵	۵	اثر شماره ۶: دوستش دارم، چون تو همه و رنگاش قاطی هست. خیلی واسم جذابه، انگار شکل هیچ نقاشی‌ای که قبلاً دیدم نیست و کلاً خیلی خاصه، رنگاش رو هم خیلی دوست دارم. مال جلسه رنگ و اشیاء هست. موضوعی نداره ولی با رنگ و شکل‌هایی که کنار هم اومدن باعث‌شدن این کار را خاص و جذاب کنه.	۲	۲	اثر شماره ۶: اینو هم مثل کار پیکاسو خیلی دوست دارم و این‌که چون طرحش توی آسمون و داخل فضاست، خیلی قشنگ شده.	۶
	۲	اثر شماره ۲: اینو دوستش دارم، چون خیلی مثل واقعیه و مشخصه دارند، پیانو می‌زند، صورتاشون و موهاشون خیلی واقعی کشیده شده و کلاً طرحش خیلی قشنگ هست. همه خوششون میاد.	۱	۱	اثر شماره ۲: اینو دوستش دارم، چون از موها و دامنشون خیلی خوشم اومد.	
۲/۵	۳	اثر شماره ۷: اینو دوستش دارم، موضوعشو دوست دارم، گریه‌ها و آدم‌ها با هم هستند، انگار تولد یکیشونه، چون کلاه گذاشتند. خیلی مفهوم تولد را قشنگ کشیده، چون تولد خیلی خوبه. با دیدن این تابلو حس شادی و خنده پیدا می‌کنم.	۱	۱	اثر شماره ۶: اینو دوستش دارم، چون طرحاشون خیلی قشنگند و داخل آسمانه و بالن داره و از رنگی رنگی بودنش هم خیلی خوشم میاد چون رنگایی که دوست دارم را داره..	۷

نظر می‌رسد تأثیر جلسه یازدهم و دوازدهم در مورد انواع شیوه‌های بیان و دسته‌بندی آثار هنری در این پاسخ کودک پررنگ‌تر باشد. هم‌چنین، آزمودنی ۸، با انتخاب اثر شماره ۷ (اثر خوان میرو) به سبک کودک‌گرایانه او اشاره می‌کند و برتری او را نسبت به دیگر سبک‌ها و هنرمندان، با ذکر احساس راحتی با اثرش بیان می‌کند (جدول ۵). لازم به ذکر است، اکثر کودکان در پس‌آزمون، با توجه به ساختار و گاه محتوای هر اثر انتخابی، به جلسه یا جلسات مرتبط با آن نیز اشاره می‌کردند چون طبق برنامه آموزشی، تحلیل و تفسیر آثار هنرمندان انتخابی متناسب با عنوان هر جلسه با تجربه عملی توسط خود کودکان نیز همراه بود و این مورد در کنار نتایج آماری مبین تأثیر‌گذاری برنامه آموزشی هنر بر افزایش سطح درک هنری و زیبایی‌شناسی کودکان بود. این پژوهش نشان داد که در رویکرد انتخابی دیسیپلین‌محور در طراحی بسته آموزشی هنر در جهت افزایش درک زیبایی‌شناسی از منظر پاسونز، سازگاری وجود دارد؛ زیرا این رویکرد با چهار مؤلفه خود، که یکی تمرکز بر زیبایی‌شناسی هنر دارد و با هدف اصلی نظریه پاسونز همخوان و همسان است، سنخیت دارد.

ولی در مرحله پس‌آزمون، همان اثر را انتخاب ولی دلیل آن را شکل و طرز نقاشی (به زبان کودک) و وجود آدم‌هایی قابل شمارش، رعایت جزئیات و بالاخره نوع ترکیب‌بندی و تفکیک اثر به دو سطح رنگی بیان می‌کند (جدول ۴) و طبق نظریه پاسونز، اشاره به صورت و ساختار به مرحله چهار مربوط می‌شود و نمره ۴ را دریافت می‌کند که می‌توان گفت شاید تأثیر جلسات دوم تا هشتم بر این انتخاب کودک بیش‌تر باشد. دو آزمودنی (۲ و ۸)، نیز در مرحله پس‌آزمون، نمره ۵ را که مربوط به استقلال و خودمختاری است برای یکی از انتخاب‌هایشان دریافت می‌کنند. آزمودنی ۲، در انتخاب شماره ۶ (اثر کاندینسکی) با اشاره به سبک هنرمند با ذکر «نقاشی جدید، ریخت و پاش رنگی با خط و سطح». با زبان خودش به بیان سبک اکسپرسیونیسم انتزاعی هنرمند می‌پردازد و با بیان برتری سبک او نسبت به دیگر نقاشان با اشاره به این جمله که: بیان داستان با رنگ و سطح نه با آدم‌ها و حیوانات، سخت‌تر، مهم‌تر و جذاب است به قضاوت هنرمند نیز می‌پردازد که علاوه بر تأثیر کل جلسات، به

جدول ۵. مقایسه نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون و نمره‌گذاری آزمون زیبایی‌شناسی پیرسون. مأخذ: نگارندگان.

آزمودنی	پیش‌آزمون (دو اثر انتخابی و توضیحات)	نمره	میانگین	پس‌آزمون (دو اثر انتخابی و توضیحات)	نمره	میانگین
	اثر شماره ۳: اینو خیلی دوستش دارم، چون لباس‌هاشون خیلی رنگارنگ هست. چون خونه‌سازی می‌کنند و از اون دو تا آقاها که اون پایین دارند بهم کمک می‌کنند، خیلی خوشم میاد.	۲		اثر شماره ۵: دوستش دارم، چون همه به همدیگه کمک می‌کنند و طرحش و تمام شکلاش رو دوست دارم. چون همه چیز داره و مال جلسه انسان، حیوان و اشیاء هستش و همشو توی نقاشی کشیده و همه چیز هست.	۴	
۸	اثر شماره ۶: از ماهی‌های بالای تصویر و همشون خیلی خوشم میاد. به‌خاطر این که رنگش زیاده و رنگارنگیه، خوشم میاد. چون خودمم دوست دارم نقاشی‌هام رنگی‌رنگی باشند.	۱	۱/۵	اثر شماره ۷: اینو دوستش دارم، چون زیبا هست. با همه فرق داره، نقاشش به‌جور دیگه کشیده که بقیه نکشیدند و این که گریه‌هاش و همه چیزاشو کشیده و مٹ جلسه رنگ و سطح هست، انگار خواسته مٹ ما بچه‌ها کار کنه و این جدیده و هم سیاده و راحت و باهاش راحتیم و کلاً همه چیزش یک‌دونست.	۵	۴/۵
	اثر شماره ۳: اینو دوستش دارم، چون خیلی قشنگ کشیده، همه چیزش واقعی هستش، مثلاً دو تا آقاهاپی که دارند زمین را می‌کنن، این‌ها یک سری چیز رو اون طرف می‌برند، نردبان هم داره، از همش خوشم میاد و دوستشون دارم.	۲		اثر شماره ۲: اینو دوست دارم، چون خیلی جالبه، این صحنه رو کشیدند و منم دوست دارم این نقاشی‌ها رو بکشم. چون دخترش هم خیلی قشنگ کشیده و خیلی حس خوبیه که این دو دارند ساز، کار می‌کنند و مدل کشیدنش این‌طوره که هر کی ببینه انگار احساس آرامش میکنه.	۳	
۹	اثر شماره ۷: این‌رو خیلی بیش‌تر همه دوست دارم، چون نقاشی خیلی قشنگی هست، دماغش خیلی جالب روی صورتشونه یکی‌شون رفته تو هوا و کلاً همشون رو دوست دارم.	۱	۱/۵	اثر شماره ۷: اینو دوست دارم، چون همش از خط و رنگ استفاده کرده. خیلی جالبه که اول خط دورشون کشیده و بعد هر کدوم رو رنگی کرده و این‌طور کارکردن مال جلسه خط و رنگ هست که کار کردیم.	۴	۳/۵
	اثر شماره ۲: به‌خاطر این که از موسیقی خوشم میاد، این طرح رو دوست دارم و این که من توی بیش‌تر نقاشی‌هام آدم می‌کشم و این هم آدم‌هاش خوشگلند و به‌خاطر این که دوست دارم رنگ‌ها بیش‌تر قاطی بشه، دوستش دارم.	۱		اثر شماره ۲: اینو دوستش دارم، چون خیلی نقاشیش واقعیه و خیلی قشنگ دخترها رو کشیدند، و این که خیلی جالبه که دارند به همدیگه یاد میدن.	۲	
۱۰	اثر شماره ۸: دوستش دارم چون بیش‌تر این‌های داخل تابلو خوبه، مثل اسب، خوراکی‌ها و چیزهای مختلف داره، دوست دارم.	۱	۱	اثر شماره ۸: اینو دوستش دارم، چون خیلی جالبه که همه اشیاء رو آورده مٹ جلسه آدم و حیوان و اشیاء و رنگ داخلش هست، سبک این نقاشی مثل عکس گرفتن هست.	۴	۳

اشاره دارد که در طراحی بسته اگرچه در طراحی برنامه‌ها بر آن تأکید و الزام کم‌تری شد ولی در حین مشاهده آثار هنرمندان به آن اشاراتی تاریخی شد و این مؤلفه می‌تواند به سبب اشاره به سنت‌های هنری و لایه‌های تاریخی آن، سطح پنجم که بالاترین سطح زیباشناسی پارسونز را شامل می‌شود تأثیر گذارد. مؤلفه

دوم نقد هنر است، که در تمام برنامه‌های آموزشی این بسته بر این مبنا پایه‌گذاری شده و به بحث و تحلیل در مورد آثار با کودکان می‌پردازد و بنا بر نوع نقد که بر شکل و محتوا تکیه کند یا داوری اثر، سطوح چهار و پنج از مراحل زیباشناسی پارسونز را شامل می‌شود. مؤلفه سوم، به برنامه‌هایی بر پایه تاریخ هنر

جدول ۶. آزمون نمونه‌های زوجی نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون. مأخذ: نگارندگان.

متغیر	میانگین	انحراف معیار	تفاوت‌های زوجی		سطح معنی‌داری
			انحراف معیار	t	
پیش‌آزمون	۱/۴۵	۰/۵۱	۰/۹۳	-۱۰/۳۰۲	۰/۰۰۱
پس‌آزمون	۳/۶۰	۰/۹۹	-۲/۱۵		

• امین خندقی، مقصود و پاک‌مهر، حمیده. (۱۳۹۲). حاکمیت سنت دیسپلین‌محوری بر جهت‌گیری‌های برنامه‌دستی تربیت هنری معلمان هنر دوره راهنمایی تحصیلی: چالش‌ها و آسیب‌ها. *رویکردهای نوین آموزشی*، ۸(۱۷)، ۲۱-۴۶.

• برنی‌فیه، اسکار. (۱۳۸۹). *زیبایی و هنر یعنی چه؟* (ترجمه آرزو نیراحمدی). تهران: نشر شهرتاش.

• داعی، صفر. (۱۳۷۰). چگونه می‌توان به حس زیبایی‌شناسی کودکان کمک کرد. *نشریه روانشناسی مرکز روانپزشکی رازی*، (۱۵)، ۷۸-۸۸.

• دالوندی، هلن. (۱۳۸۹). آموزش هنر در دبستان. تهران: نشر سمت.

• رشید، خسرو؛ مهرمحمدی، محمود؛ دلاور، علی و قطریفی، مریم. (۱۳۸۷). بررسی مراحل تحول زیبایی‌شناسی در دانش‌آموزان شهر تهران. *نوآوری‌های آموزشی*، ۷(۲۷)، ۹۷-۱۲۳.

• رضائی، منیره. (۱۳۸۹). تربیت زیبایی‌شناسی و هنری (با تأکید بر آراء برودی). تهران: منادی تربیت.

• رنشاو، آماندا. (۱۳۸۸). *لطفاً به هنر دست بزنید* (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.

• سرادار، حمیده؛ البرزی، محبوبه؛ کریمی، محمدحسن؛ خوشبخت، فریبا و غروری، فریبا. (۱۴۰۰). تأثیر آموزش «هنر به روش فلسفه برای کودکان» بر تفکر زیبایی‌شناختی و نمره نقاشی دانش‌آموزان ابتدایی. *پژوهش‌های برنامه‌دستی*، ۱۱(۲)، ۱-۱۶.

• شپرد، آن. (۱۳۷۷). *مبانی فلسفه هنر* (ترجمه علی رامین). تهران: نشر شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

• فلچر، آلن. (۱۳۸۸). *کتاب هنر برای کودکان: پل نهم بسته‌بندی شد* (ترجمه مریم چهرگان). تهران: نشر نظر.

• کالینسن، دایانه. (۱۳۸۵). *تجربه زیبایی‌شناختی* (ترجمه فریده فرنودفر). تهران: نشر فرهنگستان هنر.

• کیان، مرجان. (۱۳۹۲). کاربست رویکرد نوین «تربیت هنری دیسپلین‌محور» در آموزش هنر به دانش‌آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی. *فصلنامه تدریس پژوهی دانشگاه کردستان*، ۱(۱)، ۹۵-۱۰۹.

• لارک هورویتز، بتی؛ پرزنت لوییز، هیلدا و لوکا، مارک. (۱۳۹۷). *شناخت هنر کودکان برای آموزش بهتر* (ترجمه فرشته صاحب‌قلم و مهری عرب). تهران: نشر نظر.

• لوپس، دومینیک و گات، بریس. (۱۳۸۵). *دانشنامه زیبایی‌شناسی* (ترجمه منوچهر صانعی دره بیدی، شیده احمدزاده، مسعود قاسمیان، امیرعلی نجومیان، بابک محقق و فرهاد ساسانی). تهران: انتشارات فرهنگستان هنر.

• مریدی، محمدرضا. (۱۳۹۳). *آموزش همگانی هنر در ایران*. تهران: نشر پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

• مهرمحمدی، محمود و کیان، مرجان. (۱۳۹۳). *برنامه‌دستی و آموزش هنر در آموزش و پرورش*. تهران: سمت.

چهارم، محصول هنری است که ضرورت وجودی آن در طراحی بسته می‌تواند تمام اهداف زیبایی‌شناسی پارسونز را با مشاهده و تجربه عملی کودکان با خلق اثر در جهت طی کردن سطوح زیبایی‌شناسی این نظریه یاری رساند. پیشنهاد می‌شود در بخش طراحی و تدوین برنامه آموزشی هنر جهت سنجش تأثیر آن در افزایش درک زیبایی‌شناسی از رویکردهای معاصر موضوع‌محور یا مسئله‌محور (IBAE)^{۲۶} استفاده شود و پیشنهاد عملیاتی این مقاله نیز، نمایش بیش‌تر از آثار برجسته هنری ملی و بومی (داخلی) مرتبط با هر جلسه به جای انتخاب اکثریت آثار مشهور خارجی است.

پی‌نوشت‌ها

۱. Broudy.
۲. Discipline-based art education.
۳. Abigail Housen.
۴. Accountive viewers.
۵. Constructive viewers.
۶. Classifying viewers.
۷. Interpretive viewers.
۸. Re-creative viewers.
۹. John Dewey.
۱۰. Cunliffe.
۱۱. Lucy Micklethwait.
۱۲. Gillian Wolfe.
۱۳. Alan Fletcher.
۱۴. Amanda Rendshaw.
۱۵. Oscar Brenifier.
۱۶. Pierre Auguste Renoir.
۱۷. Vincent van Gogh.
۱۸. Pieter Bruegel.
۱۹. Wassily Kandinsky.
۲۰. Joan Miro.
۲۱. John Frederick Peto.
۲۲. Rembrandt.
۲۳. Aelbert Cuyp.
۲۴. Ando Hiroshige.
۲۵. Issues-based art education.

فهرست منابع

- احمدیان، مهرداد. (۱۳۸۶). تحلیل پارسونز از فرایند تحول تجربه زیبایی‌شناسانه. *پژوهشنامه فرهنگستان هنر*، (۴)، ۳۰-۴۷.
- اسپیرز، یگ و گودالیوس، ایوان. (۱۳۹۲). *رویکردهای معاصر در آموزش هنر* (ترجمه فرشته صاحب‌قلم). تهران: نشر نظر.

- Farrell, E. (1979). Stages in Aesthetic Development: Measuring Aesthetic Response. *Visual Arts Education*, 9 (1), 21-28.
- Gardner, H. (1972). The Development of Sensitivity to Figural and Stylistic Aspects of Paintings. *British Journal of Psychology*, 63 (4), 605-615.
- Gardner, H. (1983). *The arts and human development*. New York: Wiley.
- Gardner, H. (1990). *Art Education & Human Development*. Los Angeles: Getty Center for Education in the Arts.
- Housen, A. (2001). Aesthetic thought, Critical Thinking and Transfer. *Arts Learn Res*, 18(1), 99-131.
- Leder, H., Belke, B., Oeberst, A. & Augustin, D. (2004). A model of aesthetic appreciation and aesthetic judgments. *British Journal of Psychology*, (95), 489-508
- Milbrath, C. (1998). *Patterns of artistic development in children*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Newton, E. (1967). *The meaning of Beauty*. USA: Pelican Books.
- Parsons, M. J. (1987a). *How we understand art: A cognitive developmental account of aesthetic experience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parsons, M. J. (1987b). Talk about a painting: A cognitive developmental analysis. *Journal of Aesthetic Education*, 21 (1), 37-55.
- Pearson, D. (1994). *Aesthetic philosophy in the class: an experimental study to determine the effects of philosophical inquiry upon student levels of aesthetic thinking*. (Unpublished Ph.D. Thesis). Boston University.
- Read, H. E. (1984). *The meaning of Art*. London: Faber & Faber pub.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۸). آموزش عمومی هنر: چیستی، چرایی، چگونگی. تهران: نشر مدرسه.
- میکلت ویت، لوسی. (۱۳۸۷ الف). اعداد در هنر (نگاه کن) (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.
- میکلت ویت، لوسی. (۱۳۸۷ ب). الفبا در هنر (نگاه کن) (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.
- میکلت ویت، لوسی. (۱۳۸۷ ج). اولین کتاب هنر کودکان (نگاه کن) (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.
- میکلت ویت، لوسی. (۱۳۸۷ د). حیوانات در هنر (نگاه کن) (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.
- میکلت ویت، لوسی. (۱۳۸۷ و). رنگها در هنر (نگاه کن) (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.
- میکلت ویت، لوسی. (۱۳۸۷ ه). شکلها در هنر (نگاه کن) (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.
- ولف، گیلیان. (۱۳۸۷). موشکافی در هنر (نگاه کن) (ترجمه هادی تقوی). تهران: نشر نظر.
- ولف، گیلیان. (۱۳۸۸ الف). ترسیم خط در هنر (نگاه کن) (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.
- ولف، گیلیان. (۱۳۸۸ ب). نور در هنر (نگاه کن) (ترجمه توکا ملکی). تهران: نشر نظر.
- ولف، گیلیان. (۱۳۸۹ الف). زیرکی در هنر (نگاه کن) (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.
- ولف، گیلیان. (۱۳۸۹ ب). زبان بدن در هنر (نگاه کن) (ترجمه فاطمه کاوندی). تهران: نشر نظر.
- Cannon, A. (2005). *Children's Aesthetic Understanding: Developing Interpretations of Photography*. Park Forest Elementary School Annex Intern Kindergarten.
- Eisner, E. (2004). *The Lessons the Arts Teach*. Paper presented at Learning in the Arts: Crossing Boundaries Conference, January 12-14, in Los Angeles, California.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI:10.22034/BAGH.2023.343299.5203
URL: https://www.bagh-sj.com/article_174106.html

نحوه ارجاع به این مقاله:
داوری، فائزه و داروئی، پریسا. (۱۴۰۲). تأثیر بسته آموزش هنر دیسیپلین محور بر افزایش درک زیبایی شناسی کودکان ۷ تا ۹ سال. *باغ نظر*، ۲۰(۱۲۳)، ۶۹-۸۲.

